

‘Om een persoonlijke God’

dr. B. Plaisier

Utrechtse studiedag, Jacobikerk; vrijdag 9 juni 2006

Het thema van deze studiedag is buitengewoon actueel en sluit naadloos aan op de in Leiden gehouden studiedag over het *ietsisme*. Inmiddels is een stroom van artikelen verschenen over beide thema's, aangezwengeld en nog steeds begeleid door het dagblad *Trouw*. De discussie kreeg een sterke impuls door de ontboezemingen van Prof. Frits de Lange, die hij overigens achteraf in een andere context plaatste en corrigeerde.

Wat is er aan de hand? Nederland neemt binnen de westerse samenlevingen een opvallende plaats in wanneer het gaat over ontkerkelijking en secularisering. Er is bijna geen land ter wereld waar de secularisatie zo hard is gegaan en zo'n radicale gestalte heeft aangenomen. Aan de andere kant is er bijna geen land in Europa waar zoveel mensen 's zondags in de kerk zitten en zich kennelijk aangesproken voelen door het evangelie en bewust God willen dienen. Er is hier daarom een goede voedingsbodem om te discussiëren op en over het snijvlak van geloof en ongeloof. Het viel mij op, dat onlangs Jan Greven (22 mei) klaagde over onze kille – door de secularisatie gekleurde - samenleving. Dat was wel eens anders. Nog niet zo heel lang geleden werd de secularisatie door vooraanstaande theologen juist gezien als een aspect van de eschatologie en een mogelijkheid tot vernieuwing van de christelijke geloofspraktijk en theologie.

Het is misschien niet zo vreemd, dat juist in Nederland deze discussie zeer speelt. Nederland is zowel het land van Calvinijn als van Spinoza. De Nederlandse identiteit beweegt zich tussen het meest radicale Calvinisme en het meest extreme Verlichtingsdenken.

Sinds de moord op Fortuyn en Van Gogh lijken we in het publieke debat over religie, over God en godsdienst, weer helemaal terug te zijn bij Descartes en Spinoza. Weliswaar dachten in de jaren negentig velen dat zij de Verlichting achter zich hadden – ze waren net overtuigde postmodernisten geworden – maar nu blijkt dat zij blijkbaar niet achter de Verlichting terug kunnen.

Ineens zijn ze er weer: *de universele en absolute waarden*. In tijden van onzekerheid is de schroom om de Westerse cultuur als universele cultuur en als unieke en absolute gestalte van de humaniteit te zien, ineens verdwenen. Maar dan moet dit alles wel zonder God of met een ont-persoonlijkte God.

Op het veld van de religie lijkt de spanning tussen modernisme en postmodernisme gecompliceerd te liggen. Het lijkt er soms op, alsof het postmodernisme alleen nog maar iets in de religie kan zien als het allerindividueelste individualisme, waarbij iedereen zijn eigen god kan creëren. Een wat wonderlijke persoonlijke god, die mijn hoogsteigen persoonlijke interpretatie is. Maar daarmee wordt God als persoon wel steeds meer naar de rand verschoven.

We lopen niet alleen aan tegen de grenzen van het postmodernisme, we voelen ons ook verloren en eenzaam nu God verdwenen is. Er moet toch ‘iets’ zijn? Er moet toch enige zin te ontleen zijn in de waanzin van deze werldsamenleving? Er moet toch enige troost zijn in de troosteloosheid van het bestaan?

Zou dat ‘God’ zijn?

Dat is voor velen meteen weer zo absoluut en ingevuld. Dat willen we als moderne en postmoderne mensen niet. Wij zijn immers mondige mensen die hebben afgerekend met de mythe, met de metafysica en de transcendentie.

‘God’ mag wel een rol spelen in onze werkelijkheid, maar niet als tegenover.

‘God’ mag de individuele gatenvuller zijn in het leven van mensen die alles al hebben. Hij/zij/het is dan het ‘extraatje’, dat het leven net iets aangener maakt. Hij is niet de ‘Ander’, maar de immanente God – wat dat dan ook moge zijn. Hij is dan in feite de spiegel van mijn diepste zelf, de allerindividueelste extrapolatie van mijn eigen tekort. Zo lijkt hij goed te passen bij mensen die in deze tijd nog kunnen geloven.

We moeten ons als kerk maar niet rijk rekenen met de alom geconstateerde groeiende behoefte aan zingeving en religie. De kerk doet er goed aan om zich weer eens het woord van Karl Barth te binnen te brengen: *Religion ist eine Angelegenheit, man muss geradezu sagen: die Angelegenheit des gottlosen Menschen!*¹

1. KD I,2, § 17, 304-397. De titel van die centrale paragraaf is veelzeggend: *Gottes Offenbarung als Aufhebung der Religion*.

Juist Karl Barth heeft duidelijk gemaakt dat we in God niet met ons zelf van doen hebben, maar met de ‘Ander’, die onverwacht en ongedacht binnentreedt in onze werkelijkheid. God die –als levende Persoon- niet de optelsom is van ons denken of van onze wensdromen, maar werkelijk de Ander, vrijmachtig en soeverein.

Het is voor kerk en theologie een opdracht om daarvoor in onze ‘platgeslagen werkelijkheid’ opnieuw woorden en beelden te vinden. Niet omdat de kerk tegen de heersende trend wil vasthouden aan haar traditie, of omdat de kerk zonodig tegen beter weten in de restauratie van de metafysica ter hand wil nemen.

Het gaat bij het vasthouden aan God als Persoon en aan God als transcendente werkelijkheid ten diepste om de *humaniteit*. Wanneer we God namelijk belijden als Persoon, dan zeggen we impliciet, dat God eigenschappen heeft, die *ook wij* als schepselen kennen. De mens is (met Kohlbrügge) in het beeld van God geschapen. Mensen zijn levende wezens, die *aangesproken kunnen worden, zoals ook God aangesproken kan worden*. We zijn *verantwoordelijke* wezens, die kunnen *antwoorden en verantwoordelijkheid* dragen. ‘*Bijna goddelijk gemaakt*’.

De mens is het tegenover van God, God is het tegenover van de mens. Deze uitwerking van het Persoon-zijn van God op het veld van de antropologie, heeft grote gevolgen voor de mens in zijn relatie tot zijn medemens. Want *ook die medemens* is niet een verlengstuk van mijzelf, *ook die* is niet een halfgod, een demon, een ‘iets’ of een nummer, *maar medeschepsel, een werkelijk tegenover*.

Dat betekent naar mijn overtuiging dat wanneer het persoon-zijn van God verdwijnt, ook de humaniteit onder druk kan komen te staan. Theologen die geen raad meer weten met het Persoon-zijn van God, maar nog wel het appel van de medemens proberen overeind te houden, zijn bezig met het uitvinden van een vierkante cirkel. Want wanneer *de Ander* geen appel meer op mij doet, dan wordt ook de stem van *de ander* niet meer gehoord. Ons persoon-zijn, de humaniteit kan moeilijk bestaan zonder het Persoon-zijn van God.

Daarom denk ik dat het opgeven van het Persoon-zijn van God ook zijn weerslag heeft op onze cultuur. Want (om met Berkhof te spreken) het mensbeeld ‘dat in Europa oplicht, is dat van de mens voor wie dienst, nederigheid en zelfverloochening de dominerende waarden worden. En daarmee komen de armen, de zieken, de so-

ciale gerechtigheid en de democratische staatsvorm in het zicht'. (*Christelijk geloof*, 531,532).

Het gaat daarom vandaag om zeer wezenlijke dingen, die de grondslagen van kerk en geloof raken. En daarmee ook de *spiritualiteit* van de christenen. Als God een iets, een ding, alleen immanentie wordt, valt de geloofsgrond onder onze voeten weg. Ik kan me niet meer voorstellen wat we dan nog in een kerkdienst doen. Wat zegt dan nog lofprijzen, belijden, horen en gehoorzamen en vooral liefhebben van God? Is mijn gebed alleen maar een verstillingsmoment en een inkeren in mezelf, zonder de Ander? Zo wordt de kerk beroofd van haar geliefde en van haar diepste vreugde. Dan wordt alles psychologie en amechtig bouwen van eigen vlotjes om te kunnen overleven op de oceaan van de stilte. Dan wordt Gods-dienst taal en poëzie, waarin wij met onze woorden en constructie trachten te redden wat er te redden is.

Als God niet meer persoonlijk is, dan hebben we het over een ding dat onze voorouders al eeuwenlang als een surrogaat persoon hebben gediend en lief gehad. Dat voelt dan – om het wat emotioneel te zeggen - net alsof je na dertig jaar huwelijk zegt, dat je vrouw eigenlijk een metafoor was of een kunstig gemaakte robot die je zou kunnen inwisselen voor een ander concept.

Daarmee zijn we er echter nog niet. Want achter al deze gedachten over een onpersoonlijke God zit wel een diep verlangen naar de afwezige God en is er het verlangen om het leven (een grotere) zin te geven; om meer te ervaren dan het alledaagse en antwoord te geven op een werkelijkheid die mensen overweldigt en ontroert.

Als het naast afrekening met het traditionele christelijke geloof, ook een poging is om het onzegbare te benoemen, om de roep van de andere zijde te beantwoorden en grond onder de voeten te krijgen, dan is er alle reden om ons vandaag te bezinnen en woorden en beelden te vinden, waarmee mensen bij deze zoektocht geholpen worden. Ik hoop dat deze bijeenkomst een belangrijke bijdrage zal leveren voor die uiterst belangrijke missionaire vraag.